

Senzorové systémy v CIM

Ing. Richard Balogh

Akustické systémy

3. 4. 2023

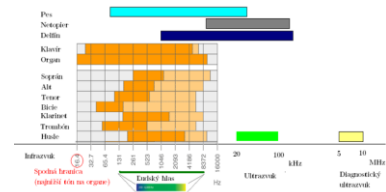
1

Akustické systémy

Zameranie na **ultrazvuk (UZ)**:
vyššia f (40kHz ÷ 10MHz)

Prečo?

- UZ frekvencie sa ľahšie smerujú a detekujú
- menšia λ → vyššia presnosť (100 kHz → $\lambda = 3,43$ mm)
- vysielače a prijímače - prijateľnejšie rozmery
- systémy nerušia ľudský sluch

Metódy:

- známa rýchlosť šírenia zvuku c
- geometria šírenia.

2

Akustické systémy – využitie

Využitie:

- zistenie prekážok, meranie vzdialeností
- defektoskopia
- meranie prietoku
- medicína - kontrola vnútorných orgánov
- systémy s povrchovými vlnami (PAV, angl SAW)
- spolupráca s inými obormi - akustooptika, chémia, atď

3

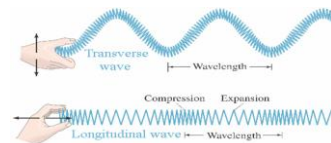
Zvuk (sound, Schall, Звук)

Základné pojmy

šírenie mechanických vlnít hmotných častíc prostredia okolo rovnovážnej polohy

Typy vln:

- priestorové (objemové)
  - priečne
  - pozdlžné
- Povrchové Akustické Vlny (PAV)
  - priečne
  - pozdlžné

Plyny a kvapaliny – len pozdlžné vlny

Ultrazvukové (UZ) vlny

- plyny od 20 ÷ 40 kHz do 300 ÷ 400 kHz

4

Akustické veličiny

veličina	jednotka	popis	vzťahy
akustický tlak p sound pressure	[Pa]	rozdiel medzi okamžitým tlakom prostredia a jeho tlakom pri šírnutí zvuku	
akustická rýchlosť v sound particle velocity	[m/s]	rýchlosť pohybu častíc – porovnaj s c	$v = \xi / t$
rýchlosť šírenia c sound velocity	[m/s]	rýchlosť šírenia zvukovej vlny v prostredí	závisí od teploty a vlhkosti
akustická impedancia Z acoustic impedance	[Pa.s.m ⁻¹]	komplexná veličina vyjadrená podielom tlaku na danej ploche a rýchlosťou	$Z = \frac{p}{v} = \rho c$
intenzita zvuku I sound intensity	[W/m ²] [dB]	charakterizuje prenos akustického výkonu P	$I = p \cdot v = P/A$
akustický výkon P sound power	[W]	výkon vyžarovaný alebo prenášaný priestorovo-činným akustickým vlnením	$P = E / t$
vlnová dĺžka λ wavelength	[m]	pre rýchlosť c v danom prostredí	$\lambda = c / f$

5

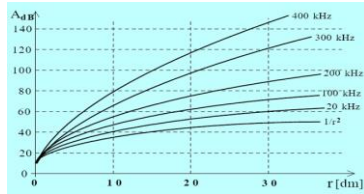

6

Útlm UZ vln

Šírenie UZ v plynoch (vzduchu)

intenzita klesá $\approx 1/x^2$
– reálne viac.

koeficient útlmu

- α [1/m] alebo
- α_{dB} [dB/m] $\rightarrow (A_{dB} = \alpha_{dB} \cdot r)$

konst. budenie, harmonický signál, nekles. amplitúdy

7

Rýchlosť šírenia c

Šírenie UZ v plynoch (vzduchu)

upravená rovnica (vzduch, platí pre $f < 100$ MHz)

$$c = 331,46 (1 + 1,83 \cdot 10^{-3} \vartheta) (1 + 2,2 \cdot 10^{-4} \delta)$$

- ϑ - teplota (plynu) [°C] a
- δ - relatívna vlhkosť (plynu) [%].

Priklad:

- Pri meraní $L = 1m$ a $\Delta\vartheta 2^\circ C$ je chyba **3,62 mm**.
- Pri $\Delta\delta 20\% C$ je chyba **35,33 mm** (pre $L = 1m$)

8

Akustické meniče

- geometria
- elektrické parametre
- akustické parametre (ich vzťah k elektrickým)
- recipročná činnosť - jeden menič vysiela i prijíma

Reálne systémy:

- **piezoelektrické** (ako permanentný magnet v el.)
- **kondenzátorové** (elektrostatické)
- **elektrický výboj** - najmä iskra ako vysielač

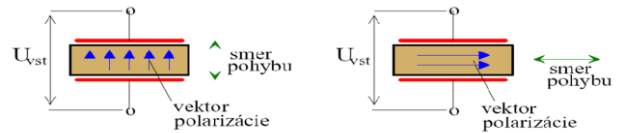
Akustické parametre:

- akustický výkon (tlak) v mieste merania min. 10^{-2} Pa
- citlivosť prijímača min. 0,1 mV/Pa (bežne 1 ÷ 20 mV/Pa)

9

Piezoelektrické meniče

piezoelectric transducer

piezoelektrický jav

piezokeramika, (prírodné materiály)

Výroba:

- suroviny, mletie, zmiešanie, lisovanie,
- vypálenie, **polarizácia**

10

Piezoelektrický jav

Materiály

$(Pb(Zr_{1-x}Ti_x)_2O_7)$ with $0 \leq x \leq 1$ – keramika, skratka PZT

Krystalické látky

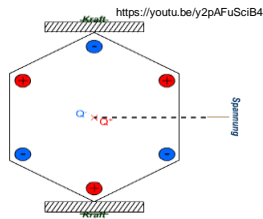
- Kremeň
- Langazit ($La_3Ga_5SiO_{14}$) – a quartz-analogous crystal
- Gallium orthophosphate ($GaPO_4$) – a quartz-analogous
- Lithium niobate ($LiNbO_3$)
- Lithium tantalate ($LiTaO_3$)
- Lead titanate ($PbTiO_3$)

Keramika

- PZT
- $Ba_xNa_{1-x}O_3$

Bezolovnaté

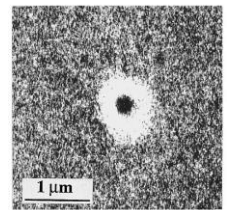
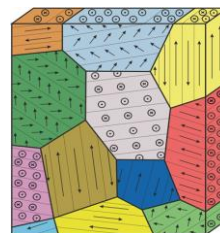
- Bismuth ferrite ($BiFeO_3$)
- Barium titanate ($BaTiO_3$)

March 1880: Jacques and Pierre Curie discover piezoelectricity

Piezoelektrické meniče

piezoelectric transducer

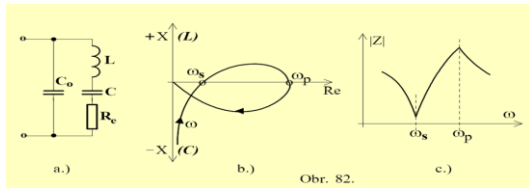
Piezoresponse image of a PZT-0.8 film excited by voltage pulse

Gruverman, Alexei & Auciello, O. & Tokumoto, H. (1996). Scanning force microscopy for the study of domain structure in ferroelectric thin films. Journal of Vac Kozinov, Sergey & Kuna, Meinhard. (2018). Simulation of fatigue damage in ferroelectric polycrystals under mechanical/electrical loading. Journal of the Mech

11

12

Piezelektrické meniče ekvivalentná schéma

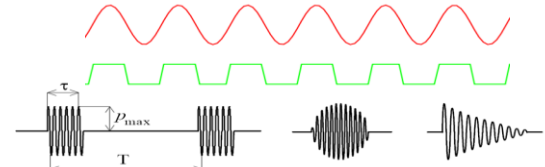

rezonančný obvod – náhradné parametre:

C_0 – statická kapacita (~nF)
 L – úmerná hmotnosti
 ω_s – sériová rezonancia
 C – úmerná mech. poddajnosti
 R_e – mechanické straty
 ω_p – paralelná rezonancia

13

Piezelektrické meniče budenie vysielča

- kontinuálny signál
- harmonický, alebo obdĺžnik 30 ÷ 200 V
- rádiový impulz
- impulzné budenie - jeden impulz

14

Piezelektrické meniče Tvary piezomeničov

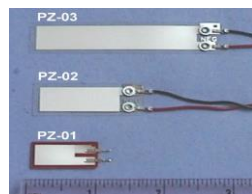
Materiály:

Piezokeramika

Vyžarovanie do vzduchu

fólia z **PVdF** (polyvinylidenfluorid)
 polarizovaný polymér,
 použitie ako piezokeramika

Vlnový odpor ρ_c (resp. Z) [$\text{Pa}\cdot\text{s}\cdot\text{m}^{-1}$]:
 vzduch @ 20°C 4,13·10²
 voda @ 20°C 1,48·10⁶
 PVdF fólia 3,30·10⁶
 piezokeramika 3,00·10⁷

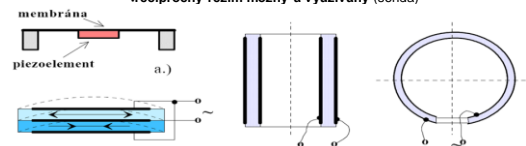

15

Piezelektrické meniče Tvary piezomeničov

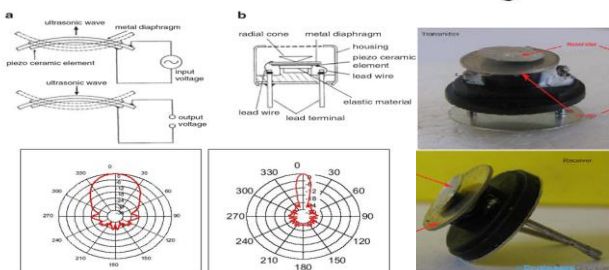
- platnička, disk → x
membrána
Sawyerovo dvojča (opačné vektory polarizácie)
- dutý valec → xy, valcová vlna
- dutá guľa → guľová vlnoplocha, priestorové merania

• recipročný režim možný a využívaný (sonda)

16

Piezelektrické meniče Tvary piezomeničov

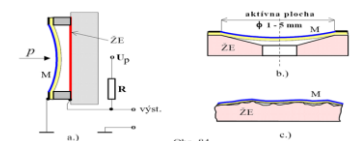
17

Kondenzátorové meniče

vysielače: elektrostatické sily
 prijímače (mikrofóny): dopad zvuku → zmena C

- ŽE – živá elektróda
- M – membrána
- Up – pol. napätie (50 – 300 V)

pre UZ frekvencie:
 – malé rozmery
 – tenké membrány
 (pokovený plast 1 ÷ 20 μm)

- polarizovaný plast typu **elektret** – netreba polarizačné napätie
- *self system* - pre plochu viacnásobný (84b)
- zdrsnená elektróda (84c)

18

Kondenzátorové meniče

Využitie Si (aj ako membrána)

Príklad:

Vytvorená Si membrána 0,8 x 0,8 mm, h = 150 nm, Al pokovenie 100 nm. V ďalšej časti Si substrátu je elektronika.

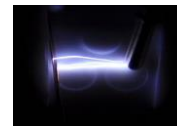
Budenie meničov: ~ 10 ÷ 100 V.

Meniče sú širokopásmové, f_{medz} 50 ÷ 300 kHz

recipročný režim možný a využívaný

19

Elektrický výboj ako vysielateľ UZ vln

Elektrická iskra

- výboj medzi elektródami prierazné napätie

- + veľká intenzita zvuku
strmá nábežná hrana
široké frekv. spektrum, od počuteľných do cca 500 kHz
kvázibodový zdroj zvuku
- iskra - zdroj porúch, nutné sú odrušenia (tínenia)
dráha iskry je náhodná - menšia presnosť
výbušné prostredia !!!

20

Elektrický výboj

Iskra

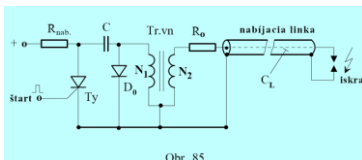

Realizácia:

statický zdroj - potrebné V_n (8 ÷ 10 kV), menej vhodný

impulzný zdroj - V_n impulzný transformátor obr. 85.

- * C sa nabíja z + cez R_{nab} (50 ÷ 300 V)
- * Start otvorí Ty a C je vybíjaný do primáru Tr.vn
- * $N_1 \gg N_2$ → U_{obl} je vysoké (impulz)
- * nabíja sa "nabíjacia linka" (koaxiálny kábel) s kapacitou C_L
- * U medzi elektródami rastie → ionizačný proces
- * U prekročí elektrickú pevnosť vzduchu → kmitový výboj
- * energia z nabíjacej linky $W_L = 1/2 C_L \cdot U_{obl}^2$

Obr. 85.

21

Elektrický výboj

Iskra

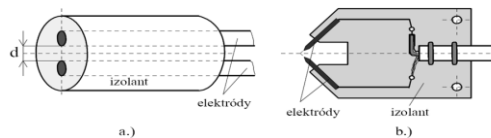
Optimálna medzera medzi elektródami je 0,3 ÷ 0,6 mm

(intenzita a presnosť)

polohy iskry

Vlastné meniče – žiariče

a.) s výbojom po povrchu

22

Tlejivý výboj ako prijímač UZ vln

stabilný výboj,

definovaný pre $I = 10^{-5} \div 1A$ (nízke tlaky-trubice)

parametre výboja závisia od p (aj akustický p)

elektrické parametre vieme vyhodnotiť

Vlastnosti:

- malé rozmery - bodový prijímač
- bez hmotných pohyblivých častí - vysoká medzná f
- recipročný režim práce
- komplikované napájanie - konst. = U_N cca 4 kV
- výbušné prostredie
- nestabilita výboja : (citlivosť, vlastné kmitanie)

23

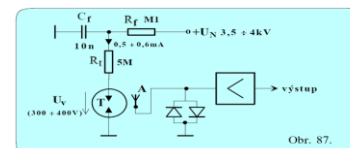
Tlejivý výboj ako prijímač

výboj je medzi dvoma zahrotenými elektródami

prúd pri atm. tlaku musí byť obmedzený odporom (na $10^{-5} \div 1A$), inak vzniká iskra

- pretekajúci prúd závisí od tlaku

- riešenie s "anténou" A.

Obr. 87.

Poznámka:

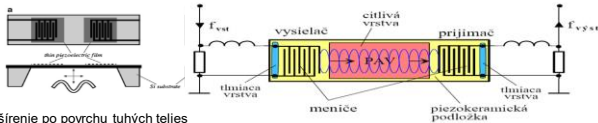
Nestabilita výboja - vážny problém. Prijímač sa náhodne stáva kmitajúcou sústavou, vydávajúcou zvuk (praskanie), čím je vyrušený z činnosti. Toto bráni zatiaľ jeho vážnejšiemu využitiu.

24

PAV: Povrchová akustická vlna

SAW: Surface acoustic wave

"Rayleighiho vlny"

- šírenie po povrchu tuhých telies
  - c je vysoká ⇒ vysoké f (desiatky MHz)
  - filtre, analyzátory plynov, vlnkomery
  - budenie - interdigitálne meniče = hrebeňové elektródy na piezokeramickej podložke – PZT keramika, t.j. $Pb(ZrTi)O_3$
  - rozmery a charakter meničov → základná f (napr. pre 30 MHz šírka 25 λ_m , medzery 25 λ_m)
- Senzor - dva interdigitálne meniče, medzi nimi je aktívna (selektívna) vrstva

25

6.3. Akustické metódy

Možnosti merania vzdialeností a súradníc:

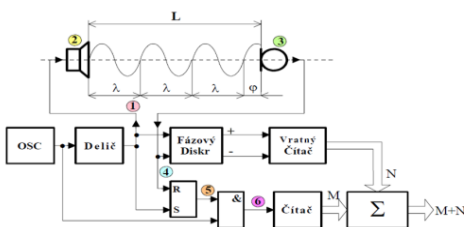
- vysielanie
  - kontinuálne metódy - nepretržité
  - impulzné metódy - vysielanie okamih
- zachytenie
  - priama vlna
  - odrazená vlna

26

6.3. Akustické metódy ► kontinuálne

Fázová metóda

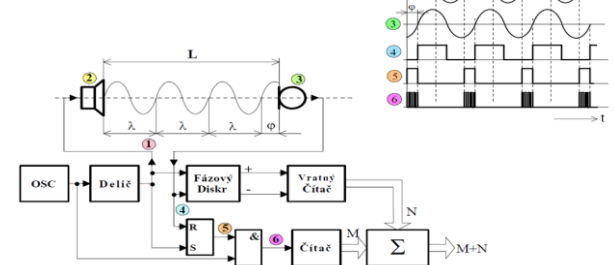
- inkrementálna metóda
- vždy pre $\phi = 0$ → vznikne impulz → pridaná λ vzdialenosť (+ alebo -, smer)

27

6.3. Akustické metódy ► kontinuálne

Fázová metóda

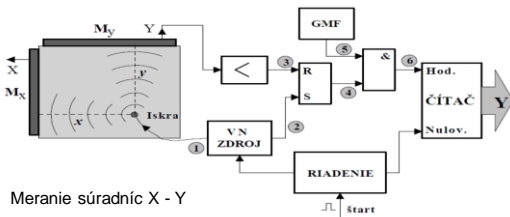

28

6.3. Akustické metódy ► impulzné

Impulzná metóda

- metódy sú absolútne - skutočná vzdialenosť.
- potrebný akustický impulz (strmý nástup)
- modulovaná nosná - rádiový impulz

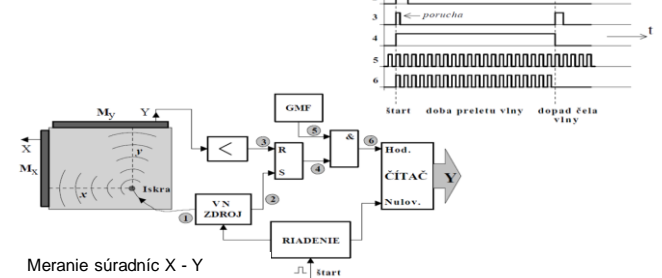

Meranie súradníc X - Y

29

6.3. Akustické metódy ► impulzné

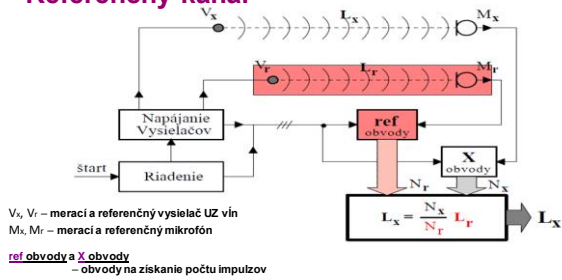
Impulzná metóda

Meranie súradníc X - Y

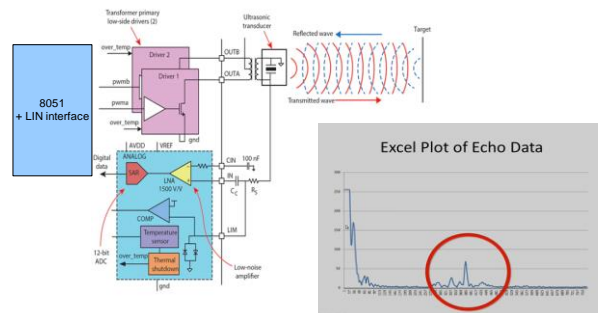
30

6.3. Akustické metódy ► impulzné
Referenčný kanál

31

6.3. Akustické metódy ► PGA450 – ASIC od TI

Source: <http://www.ti.com/lit/ds/symlink/pga450-q1.pdf>

32

6.3. Akustické metódy ► Porovnávací tabuľka

	Parallax PING J1	China HC SR-04	Devantech SRF08	Devantech SRF02	Maxbotix LV-MaxSonar-EZ0	Polaroid / SensComp 8500
robotshop.eu	33,29 €	1,67 – 6,61	36,40 €	14,27 €	28,81 €	--
rozsah opakovanie	0,2 – 3 m 20 ms	0,2 – 4 m 25 ms	0,03 – 6 m 65 ms	0,22 – 6 m 65 ms	0,3 – 5 m 50 ms	0,15 – 10,5 m 80 ms
presnosť napájanie	+/- 2 cm 5 V	0,5 cm 5 V	3-4 cm 5 V	3-4 cm 5 V	1% 2,5 – 5 V	1% 5 V
budenie	40 kHz	40 kHz	40 kHz	40 kHz	42 kHz	50kHz
interface	start+echo	start, echo	I2C bus	I2C, serial	serial, analog, pulse	Init / echo / blank...

33

6.3. Akustické metódy ► impulzné
Priestorové merania

usporiadanie s bodovými,

kvázibodovými, resp.
guľovými mikrofónmi

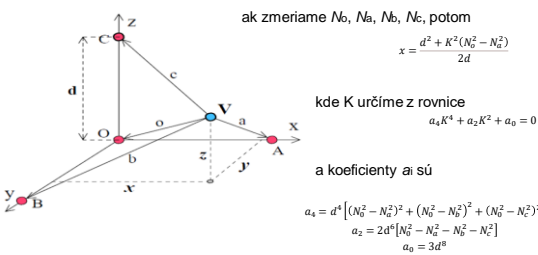
nutné min. 3, pre 4 a viac možná i určitá kompenzácia

- a.) kompenzuje vplyv teploty a vlhkosti (4 ks)
- b.) kompenzuje aj gradient teploty v zvislom smere – časť (5 ks)

- zdroj guľovej vlny (piezo, iskra)
- snímače bodové, kvázibodové, alebo guľové
- meriame 4 (5) vzdialeností, (počty impulzov Na, Nb, Nc, No)
- súradnice – zložitejšie vzťahy

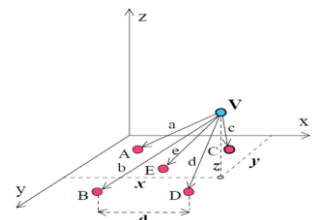
34

6.3. Akustické metódy ► impulzné
Priestorové merania

35

6.3. Akustické metódy ► impulzné
Priestorové merania

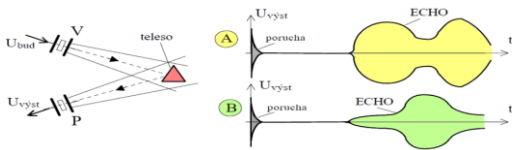
Poznámka:
Kompenzácia vektorových vplyvov - prúdenia je možná len cyklickou zámennou funkcie → nutné recipročné meniče.

36

6.3. Akustické metódy ► impulzné

Určenie tvaru telesa z echa

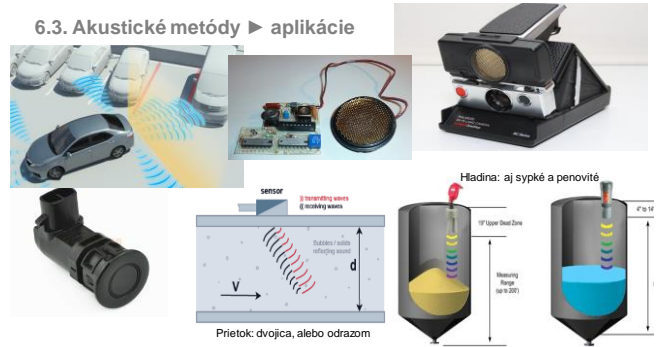
približná metóda pre jednoduché, značne odlišné telesá
využitá je odrazená vlna impulznej metódy

- obálka odrazenej vlny má určitý tvar - ECHO
- tvar je pre každé teleso iný (závisí tiež od natočenia)
- A, B sú echa pre dva rôzne typy telesa

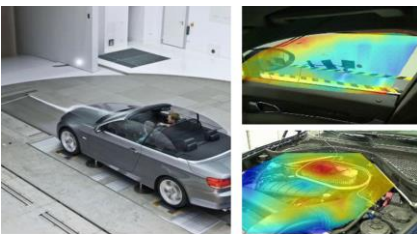
Porovnaním so "standardnými tvarmi" sa dá približne usúdiť, čo sa nachádza v zornom poli.

6.3. Akustické metódy ► aplikácie

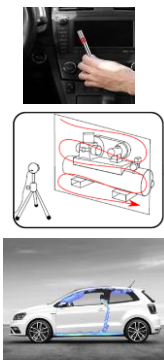

6.3. Akustické metódy ► aplikácie

Akustická mapa

Analyza hlučnosti, odhlučnenie problematických častí

Source: https://www.microflown.com/assets/uploads/bestanden/Product-Leaflet/Product-Leaflet_ScarPaint-8pages.pdf